

УДК 347.736

ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З РИНКУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Швагер О.А.

Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню питання участі Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у правовідносинах щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку. Визначено суб'єктний та об'єктний склад правовідносин неплатоспроможності. Розкрито структуру фінансово-правового статусу уповноважених суб'єктів системи гарантування (страхування) вкладів фізичних осіб та визначено їх місце в системі суб'єктів державного управління. Проведено аналіз норм чинного законодавства, які характеризують фінансово-правову компетенцію Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Розкрито питання співвідношення окремих елементів компетенції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Ключові слова: неплатоспроможність банку, банківська система, банк, фінансово-кредитна установа, виведення неплатоспроможного банку з ринку.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день системи страхування вкладів існують у 104 країнах світу. Кожна з них має свої особливості організації та діяльності безпосередньо. Проте спільним для кожної є взаємодія між суб'єктами системи, яка виявляється у розподілі повноважень, прав та обов'язків між ними, закріплена на законодавчому рівні.

Особливо важливим виявляється питання визначення правового статусу уповноважених суб'єктів системи гарантування (страхування) вкладів, оскільки в залежності від їх функціональних можливостей залежить стабільність банківської системи та швидкість реакції ринку на виникнення кризових ситуацій, в тому числі появи неплатоспроможних банків.

Метою даної статті є аналіз існуючих підходів до розуміння поняття «виведення неплатоспроможних банків з ринку», а також визначення теоретичних та практичних положень взаємодії суб'єктів системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених: Є.О. Алісова, Я.О. Берназюка, С.В. Безвуха, А.А. Богомолова, М.І. Бухтїк, Л.К. Воронової, М.М. Євстратенка, С.В. Запольського, А.Т. Ковальчука, Д.Ю. Колчанова, Т.А. Латковської, О.А. Лукашева, Т.В. Мазур, І.Г. Маласаєвої, А.Т.А. Мах, О.А. Музики-Стефанчук, М.В. Комісарової, А.А. Нечай, В.І. Огієнка, О.П. Орлюк, Т.О. Пахаліної, Д.М. Рудова, Л.А. Савченко, А.І. Сироти, О.В. Турбанова, С.О. Устимової, В.Д. Чернадчука, М.Ю. Яковчука та інших.

Виклад основного матеріалу. Функціонування системи гарантування вкладів має чітку мету, яка прописана в статті 1 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» – це захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективною процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків [1].

Досягнення зазначеної вище мети, на нашу думку, можливе лише за умови ефективної взаємодії між всіма суб'єктами банківської системи.

Зокрема, особливої уваги заслуговує, характеристика взаємодії між Фондом гарантування вкладів фізичних осіб в Україні (далі – ФГВФО) та Національним банком України (далі – НБУ) в забезпеченні стабільності банківської системи, а також як наслідок правовідносин, які виникають внаслідок такої взаємодії.

З однієї сторони це такі правовідносини, які виникають у зв'язку з реалізацією ФГВФО та НБУ своїх функцій у сфері забезпечення прав вкладників, з другої – правовідносини, які виникають в зв'язку з тим, що обидва вони наділені та реалізують свої повноваження у зв'язку з виведенням неплатоспроможних банків з ринку.

Відповідно, перші мають охоронний характер, тоді як відносини неплатоспроможності – регулятивний та охоронний.

Правовідносини неплатоспроможності банків – це врегульовані нормами права відносини, які виникають між Національним банком України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб і неплатоспроможним банком з приводу введення, здійснення та припинення тимчасової адміністрації, тобто з приводу організації виведення неплатоспроможного банку з ринку із застосуванням встановлених законодавством способів у межах здійснення процедури тимчасової адміністрації або його ліквідації внаслідок визнання неплатоспроможним [2, с. 22].

Статтею 76 Закону України «Про банки та банківську діяльність» визначено обов'язок Національного банку України прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі настання хоча б однієї з підстав:

1) неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним;

2) зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом

та/або нормативно-правовими актами Національного банку України;

3) невиконання банком протягом п'яти робочих днів поспіль двох і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами та/або встановлення фактів невідомості в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений законодавством строк, після віднесення банку до категорії проблемних;

5) виявлення фактів здійснення банком після віднесення його до категорії проблемного операцій (крім нарахування відсотків за вкладами, отримання клієнтами банку заробітної плати, аліментів, пенсій, стипендій, інших соціальних, державних виплат), оформлення (переоформлення) договорів, внаслідок яких зобов'язання перед фізичними особами в межах гарантованої суми відшкодування збільшуються за рахунок зменшення зобов'язань перед фізичними особами, які перевищують гарантовану суму відшкодування, та/або зобов'язань перед фізичними особами, які не підпадають під гарантії Фонду гарантування фізичних осіб, та/або юридичними особами;

6) невиконання банком, віднесеним до категорії проблемного, розпорядження, рішення Національного банку України (у тому числі про застосування заходів впливу/санкцій) та/або вимоги Національного банку України щодо усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України протягом визначеного Національним банком України строку.

Національний банк України не пізніше дня, наступного за днем прийняття рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, повідомляє про це рішення Фонд гарантування вкладів фізичних осіб для вжиття ним заходів, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [3].

Так, юридичним фактом виникнення правовідносин неплатоспроможності, вбачаємо, є рішення Національного банку України (далі – НБУ) про віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

На нашу думку, прийняття зазначеного вище рішення слід вважати першим етапом процедури визнання банку неплатоспроможним, саме на цьому етапі відбувається вступ Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) у правовідносини неплатоспроможності. Саме в цей часовий проміжок відбувається перехід функцій від НБУ до Фонду в частині здійснення банківського нагляду.

Стаття 34 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (далі – Закон) визначає, що Фонд розпочинає процедуру виведення неплатоспроможного банку з ринку не пізніше наступного робочого дня після офіційного отримання рішення Національного банку України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Виконання цієї функції стає можливим за рахунок отримання наступних повноважень:

1) вчиняти будь-які дії та приймати рішення, що належали до повноважень органів управління і органів контролю банку;

2) укладати від імені банку будь-які договори (вчиняти правочини), необхідні для забезпечен-

ня операційної діяльності банку, здійснення ним банківських та інших господарських операцій, з урахуванням вимог, встановлених цим Законом;

3) продовжувати, обмежувати або припиняти здійснення банком будь-яких операцій;

4) повідомляти сторони за договорами, зазначеними у частині другій статті 38 Закону, про нікчемність цих договорів та вчиняти дії щодо застосування наслідків нікчемності договорів;

5) заявляти від імені банку позови майнового та немайнового характеру до суду, у тому числі позови про винесення рішення, відповідно до якого боржник банку має надати інформацію про свої активи;

6) звертатися до правоохоронних органів із заявою про вчинення кримінального правопорушення в разі виявлення фактів шахрайства та інших протиправних дій працівників банку або інших осіб стосовно банку;

7) залучати до роботи у процесі здійснення тимчасової адміністрації за рахунок банку на підставі цивільно-правових договорів інших осіб (радників, аудиторів, юристів, оцінювачів та інших) у межах кошторису витрат, затвердженого виконавчою дирекцією Фонду. Такі договори можуть бути розірвані в односторонньому порядку у день повідомлення Фондом другої сторони про таке розірвання з наслідками, встановленими цивільним законодавством;

8) призначати проведення аудиторських перевірок та юридичних експертиз з питань діяльності банку за рахунок банку в межах кошторису витрат, затвердженого виконавчою дирекцією Фонду;

9) приймати на роботу, звільняти з роботи чи переводити на іншу посаду будь-кого з керівників чи працівників банку, переглядати їх службові обов'язки, змінювати розмір оплати їх праці з додержанням вимог законодавства України про працю;

10) зупиняти розподіл капіталу банку чи виплату дивідендів у будь-якій формі;

11) вчиняти дії, спрямовані на виконання плану врегулювання, відповідно до Закону та нормативно-правових актів Фонду [1].

Передача функцій адміністрування та ліквідації проблемних банків від Національного банку до Фондом гарантування вкладів фізичних осіб суттєво не змінює принципів функціонування системи гарантування вкладів в Україні, проте дозволяє ефективно та вчасно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку банківських послуг.

Виникає питання щодо правової природи взаємодії ФГВФО та НБУ. Слід зауважити на тому, що правовідносини, які виникають між цими двома суб'єктами, мають координаційний характер. Це пояснюється наступним.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» НБУ здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі. Головна мета банківського регулювання і нагляду визначена у статті 55 Закону України «Про Національний банк України» – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів [4].

Стаття 61 Закону України «Про Національний банк України» вказує на те, що НБУ здійснює державне регулювання діяльності банків у фор-

мах, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність», як безпосередньо, так і через створений ним орган банківського нагляду [3].

Банківський нагляд – система заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно – фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України та встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників [5, с. 57].

Стаття 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» наділяє ФГВФО спеціальними функціями, у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом.

Наділення такими повноваженнями ФГВФО дозволяє зменшити монополізм НБУ в управлінні банківською системою країни. Також слід взяти до уваги, що ФГВФО є самостійним суб'єктом банківської системи України і не підпорядковується НБУ, тому здійснює юридично значимі дії в силу закону.

Діяльність ФГВФО та НБУ є такою, що сприяє реалізації та захисту публічних інтересів – в тому числі забезпеченню стабільності банківської системи України. Проте розрізні цілі можна виокремити цілі їх діяльності прописані в законах, що регулюють їх діяльність. Так, основна ціль діяльності НБУ – це підтримання стабільності національної грошової одиниці-гривні та забезпечення цінової стабільності в Україні, а Основна мета ФГВФО, як ми зазначали – це захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків.

Таким чином, конкуренція цілей цих двох суб'єктів банківської системи відсутня.

Отже, враховуючи вище викладене, слід зазначити, що дослідження окреслених вище проблем потребує розвитку у подальших працях, що дозволить розв'язати деякі проблемні питання, які виникають у правовому регулюванні відносин неплатоспроможності банків.

Список літератури:

1. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI // Відомості Верховної Ради України від 14.12.2012 р., № 50, ст. 564 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
2. Правове регулювання неплатоспроможності банків [Текст]: навчальний посібник для студентів вищих юридичних навчальних закладів/ ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»; [уклад. В. Д. Чернадчук]. – Вид 2-ге, перероб. та доп. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. – 116 с.
3. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III// Відомості Верховної Ради України від 09.02.2001, № 5, стаття 30 Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 29, ст.238 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
5. Банківська енциклопедія [Текст] / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.

Швагер О.А.

Учебно-научный институт права
Сумского государственного университета

ВЫВЕДЕНИЕ НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНЫХ БАНКОВ С РЫНКА: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УПОЛНОМОЧЕННЫХ СУБЪЕКТОВ СИСТЕМЫ ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

Аннотация

Статья посвящена исследованию вопроса участия Национального банка Украины и Фонда гарантирования вкладов физических лиц в правоотношениях по выведению неплатёжеспособных банков с рынка. Определён субъектный и объектный состав правоотношений неплатёжеспособности. Раскрыта структура финансово – правового статуса уполномоченных субъектов системы гарантирования (страхования) вкладов физических лиц и определено их место в системе субъектов государственного управления. Проведён анализ норм действующего законодательства, которые характеризуют финансово-правовую компетенцию Фонда гарантирования вкладов физических лиц. Раскрыто соотношение отдельных элементов компетенции Фонда гарантирования вкладов физических лиц.

Ключевые слова: неплатёжеспособность банка, банковская система, банк, финансово-кредитное учреждение, выведение неплатёжеспособных банков с рынка.

Shvager O.A.

Educational and Research Institute of Law
Sumy State University

**THE WITHDRAWAL OF INSOLVENT BANKS FROM THE MARKET:
LEGAL ASPECTS OF THE AUTHORIZED SUBJECTS' COOPERATION
OF THE PHYSICAL SUBJECTS' DEPOSIT GUARANTEE SYSTEM IN UKRAINE**

Summary

The article deals with the study of the participation issue of the National Bank of Ukraine and the Physical Subjects' Deposit Guarantee Fund in the legal relationships concerning the withdrawal of insolvent banks from the market. It was defined the subjective and objective structure of the insolvency legal relationship. It was revealed the structure of the financial and legal status of the authorized subjects of deposit guaranteeing (insurance) system of natural persons and determined their place in the system of subjects of the public administration. It is disclosed the issue of the certain elements correlation of the Deposit Guaranteeing Fund of Natural Persons competence. The analysis of the norms of the current legislation characterizing the financial and legal competence of the Deposit Guaranteeing Fund of Natural Persons was done.

Keywords: bank insolvency, banking system, bank, financial-credit institute, the withdrawal of insolvent banks from the market.